

NOGAY TÜRKÇESİNDE KİP PEKİ TİRCİSİ : TA / TA A*

Dilek ERGÖNENÇ AKBABA**

Eski Türkçeden beri tarihî ve bugünkü yaz, dillerinin hepsinde kiplerin anlam, kuvvetlendirmek üzere ek veya edat eklinde birtakım unsurlardan faydalanılmaktadır. Nogay Türkçesinde de kip peki tircisi olan ve kullanılmayan, yere göre kiplere de iki anlamlar katan çeşitli ek ve edatlar vardır. Bu tür ekler Nogay Türkçesi gramerlerinde ödatö olarak geçmektedir.¹

stek, rica ifade eden; emir kipinin sadece 2. teklik ve çokluk şahıslarına gelerek cümlede daha yumuşak bir ifade sağlayan *õ-*, *-i*; *-*, *-a*, *-e* ö; bir çok Türk lehçesinde ve Türkiye Türkçesinde de kullanılmayan, daha çok tekerlik ve istek anlamı veren *õ-sana*, *-sene*ö; genellikle karıdaki kişiye kötü dileklerde bulunmak, beddua etmek, bazen de dua etmek amacıyla kullanılmayan ve Türkiye Türkçesine 3. teklik şahıs emir kipiyle aktarılan *õ-g*, *r*, *-gir*; *-k*, *r*, *-kir*ö²; Nogay Türkçesinde kiplerden sonra kullanılmayan peki tircilerden bazılarıdır. Bunlardan biri de *õta*, */ta* aödür.

õTa, */ta* aö, aslında Eski Türkçeden bugüne kadar Türkçenin her döneminde ipek olarak kullanılmayan, *õta*ki/*da*ki/*da*ki/*da*ki ba lama ve peki tirme edatıdır. Ancak bu edat Nogay Türkçesinde diğer birçok yaz, dilinden farklı bir şekilde, ökip peki tircisi olarak da kullanılmaktadır.

Bu edat tarihî Türk lehçelerinde çeşitli ses değişimlerine uğramıştır. Eski Türkçede *õta*ki (DLTD, 562) eklinde karı, zaman bu ba lama ve peki tirme edatı; 11. yüzyılda Ouzca'da *õda*ki (DLTD, 165); Eski Anadolu Türkçesinde *õta*ki (ETT, 107), *õda*ki, *da*ki, *da*ki (TS, 969-977); 13.-14. yy. Kıpçak Türkçesinde *õta*ki (K, 99; TDE, 239), *õta*ki (CCD, 113-114), *õta*ki (EDPTC, 466), CCD, 113-114; GT, 240), *õda*ki (ETT, 163), Altınordu sahasında *õta*ki (KH, 193/214), *õta*ki (EDPTC, 466), *õda*ki (KH, 248/1160); 15. yy. dan itibaren Çağatay Türkçesinde *õta*ki yan, *õda*ki, *da*ki (EDPTC, 466), *õda*ki (Haceminoğlu, 1971: 138, 239) gibi ekillerde kullanılmayan, t.r (Özmen, 1987: 74).

Bu edatın tarihî gelişim süreci içinde *õda*/*de*ö ba lama edatına dönüşümün mediy konusunu tartışılmamıştır. Bazı araştırmacılar *õta*ki, ön, daha sonra *õda*/*de*ö ba lama edatına dönüşümünü ifade ederler. Jean Deny *õda* / *de*öyi *õdahi*önün kısımlı ekli

* (2004), *õNogay Türkçesinde Kip Peki tircisi: Ta /Ta aö*, V. Uluslar Arası Türk Dili Kurultayı, Bildirileri, Türk Dil Kurumu, Ankara, C. I, s. 963-974.

** Doç. Dr., Gazi Üniversitesi, Gazi Eğitim Fakültesi, dileker@gazi.edu.tr

¹ GNY, 246; NT, 148.

² Bu peki tirci de Nogay Türkçesi gramerlerinde istek kipi olarak yer almaktadır (GNY, 249).

olarak gösterir (Deny, 1941: 258). Talat Tekin *ōda/deō* edat,n,n *ōdaḡ,ōdan* *ōdaḡ,>* **daḡ > *da > *dah > daō* ekinde geldi ini belirtir ve bunun için de Yusuf u Zeliha'da rastlad, , tek bir örne i verir. Metinde *ōdaḡō* kelimesinin özellikle harekeyle yaz,ld, ,n, belirten Tekin, Eski Türkçedeki *ōtegiō* edat,n,n (teg-*ōde* mekö fiilinden -i zarf-fiil ekiyle); Eski Osmanlıcada *ōdeginō* ekinin yan,nda *ōdekō* ekinin de oldu unu burada delil olarak gösterir. Tekin'e göre nas,ı ki bu kelime, bir yandan *ōtegi> *degi> deginō* ekinde, bir yandan da *ōtegi>*degi> dekö* ekinde bir geli me göstermi se; *ōdaḡ,>daḡō* geli mesi de bu ekilde olu mu tur (Tekin, 1958: 276-277). Clauson'a göre *ōda/deō*; *ōtaḡ,ōn,n* eklemi (enclitic) eklidir (EDPTC, 466). Räsänen de ayn, görü tedir (Räsänen, 1969: 457). Menges ara ekileri belirtmeden, *ōda/deōyi* *ōda ,ōn,n* eklemi ekli olarak gösterir (Menges, 1959: 647). Bu görü ler baz, ara t,rmac,lar taraf,ndan ele tirilmi ve geli imin bu ekilde olamayaca , ifade edilmi tir.

Necmettin Hac,emino lu'na göre *ōda/deōnin* *ōdaḡ,ō* (da ,, da ,)dan gelme ihtimali Türkçenin geli me kurallarına ayk,r,d,r. Eski Anadolu Türkçesinde *ōdaḡ,ō* veya *ōdahiō*deki *ō-ḡ, / -hiō* hecelerinin dü mesi mümkün de ildir. Bu bir a ,z özelli i olarak dü ünülse bile, bu durum yaz, dilinde genel hâle gelemez. Bir di er sebep Yusuf u Zeliha'da bulunan *ōdaḡ,ō* ekinin *ōdaḡ,ō* ile *ōdaō* aras,nda geçi devresi say,lamayaca , hususudur. Çünkü böyle bir geçi olsayd, *ōdaḡ,ō* edat,n,n daha birçok metinde kar, ,k bile olsa, uzunca bir süre ya amas, gerekirdi. Oysa Eski Türkçedeki *ōtaḡ,ō*; Bat, Türkçesindeki *ōdaḡ, / da , / da , / dahiō* ekileri ile as,r,larca bir arada kullan,lm, t,r. Hac,emino lu'na göre üçüncü sebep de udur; bugünkü *ōda/deō* edat, sadece 14. yüzy,ldan sonra kullan,lm, de ildir, ayr,ca Bat, Türkçesinde de ortaya ç,km, de ildir. Harezmi Türkçesinde Yusuf u Zeliha'dan önce yaz,lm, olan Kutb'un Hüsrev ü irin'inde *ōdaō* edat, görülmektedir. Ayr,ca *ōdaōn,n* men ei oldu u söylenen *ōdaḡ,ō* bu eserde *ōtaḡ,ō* ekinindedir. Bundan *ōdaōya* geçmek imkân,s,zd,r. Dördüncü sebep *ōda/deōnin* sonuna geldi i kelimeye göre uyuma girmesidir. Hac,emino lu'na göre e er *ōda/deō*; *ōdaḡ,ōdan* geli mi olsayd,, bir süre uyum d, ,nda kalmas, gerekir ve sadece *ōdaō* ekinde ya ard,. Oysa ilk örneklerinden itibaren metinlerde *ōdaō* ve *ōdeō* bir aradadır. Son olarak *ōda/deōnin* Eski Anadolu Türkçesinden itibaren bugüne kadar *ōdaḡ, /da , /da , /dahiō* ile yan yana ya ad, , delil olarak gösterilir. Bu durumda iki edat,n men eleri birbirinden ayr,d,r. E er *ōda/deō* *ōdaḡ,ōdan* geli mi olsayd,, bunlardan birinin di erini a mas, veya tamamen ortadan kald,rmas, gerekirdi. Yani *ōda/deōnin* *ōdaḡ, /dahiōyi* silmesi beklenirdi. Oysa her iki edat,n da canl, olarak varl,klar,n, koruduklar, görülmü tür. Ancak dilde sadeleme hareketinin ba lad, , 1908'den itibaren *ōda/deōnin* kullan,ı sahas, biraz daha geli mi tir. Hac,emino lu'na göre bütün bunlara ra men, *ōda/deōnin* nas,ı meydana geldi i konusunda bir ey söylemek henüz mümkün de ildir (Hac,emino lu, 1968: 82-84).

öTağ,ön,n öda/deönin kökeni olmad, ,n, ileri süren bir di er ara t,r,c, Muharrem Ergin'dir. Ergin'e göre öda/deönin men ei Eski Türkçedeki öma/meödir. Ergin i levi öda/deö ile ayn, olan bu edat,n ba ,ndaki m'ünin d olmas,n, ise bir benze me veya analogik bir etkiye ba lar (Ergin, 1962: 339).

Saadet Ça atay öda/deö ve ötağ,>dahiönin birbiriyle ilgisi olmayan iki ayr, kelime oldu unu belirtir (Ça atay, 1978: 172).

Mehmet Özmen'e göre öda/deö; dahiönin k,salt,lm, ekli de ildir. öda/deönin ödahiöden gelmesi için ya bir kayna ma (contraction) ya da hece yutumu (haplology) olmas, gerekir. Türkçede bu iki ses olay,n,n ayn, kelimedede olmas, zay,f bir ihtimaldir. Kelimenin yap,s, gere i hece yutumu olamaz. Kayna ma konusuna gelince, ö ö; -k-> - - de i mesiyle o dönemde yeni ortaya ç,km, t,r, bazen de ökö kendini korumaktad,r ve yumu ama henüz olmam, t,r. kinci hecedeki ö,ö ise kendini korumak için öiö olmu ve ikinci hece kuvvetlenmi tir. Özmen, öda/deö edat,n,n türeyi iyle ilgili olarak; bu edat,n 14. yüzy,l,n ba lar,ndan itibaren yaz,l, metinlerde görüldü ünü belirterek, edat,n sonradan ortaya ç,kt, ,n, ifade eder. Buna göre öda/deö edat, ötağ,ödan gelmektedir. öTağ,ö ba lang,çta iki ayr, geli me gösterir. Bu geli melerin ilki -k->- - de i mesiyle ötağ,> da ,> dahiö; di eri ise k->- - de i mesiyle ötağ,> ta ,> da ,öd,r. öDahiönin kullan,l, , sürerken öda ,ö 15. yy.ödan sonra kullan,mdan dü er (TS, 969-977). Eski Türkçede bulunmayan ancak 14. yy.ö,n ba lar,ndan itibaren daha çok Anadolu, seyrek olarak da K,pçak ve Alt,nordu sahalar,nda mevcut olan öda/deö edat,; ayn, yüzy,llarda, ayn, sahalarda kullan,lmakta olan öda ,ödan dü mesi ve kayna ma (contraction) sonucu ötağ,> ta ,> da ,> da , > *da, > *daa> *d > da/deö geli imiyle ortaya ç,km, t,r. öDa/deö biçimi daha önceki dönemlerde meydana gelmi tir, fakat yaz,l, metinlere 14. yy.ö,n ba lar,nda geçmi , bu yüzden de ara ekiler metinlerde görülmemi tir. Özmen, ara safhalar için Türkmence'de öd ö, K,rg,zcada ödaaö, Soyonca ve Karagaşçada öd /d , t ö ve Sahacada öt / d ö örneklerini vererek, kayna man,n izlerinin bu sahalarda sürdü ünü ifade eder (Özmen, 1987: 76).

ötağ,/ dağ,/ da ,/ da ,ö edat, tarihî Türk lehçelerinde;

1. Ba lama,
2. Peki tirme

i leviyle kullan,lmaktad,r. Genellikle ayn, de erdeki iki cümleyi birbirine ba layan edat, kelimeler aras,nda s,ralama da yapar.

Ba lama Edat, Olarak Kullan,l, ,:

öve, ileö anlam,nda kullan,l, ,:

ol mun, ay,tt, da , atas,na vidaø itip kitti (GT 198-12) (K,pçak Türkçesi)
(O bunu söyledi ve babas,na veda edip gitti)

doğru tağ, muz bar durur (O . K. 230) (Eski Türkçe)
(Don ve buz vardır.)

anların arasına girerler da , hitâb gele ki... (Cin. C. 6-15) (Batı Türkçesi)
(Onların arasına girerler ve derler ki)

öhenüz, art, kö anlamında kullanılır, :

dağ, bunun gibi kurt görmedüm (KE 27-11) (Batı Türkçesi)
(Henüz bunun gibi kurt görmedim.)

Peki tirme Edat, Olarak Kullanılır, :

öda, de, bileö anlamında kullanılır, :

kolşal, o raban bergil tağ, azuqluğ (DLTI. 274-17) (Eski Türkçe)
(Misafir sana u rayarak, isterse ona az,kl,k da ver.)

erdin ajun sevirür kaçsa tağ, art, lur (DLT II. 335-6) (Eski Türkçe)
(Dünyaya, erden seyrekle tirir, kaçsa dahi erir.)

Görüldüğü gibi öta , / ta aö, aslında Eski Türkçeden bugüne kadar Türkçenin her döneminde i lek olarak kullanılmış, bir ba lama ve peki tirme edatıdır. Ancak Nogay Türkçesinde öta , / ta aö ekinde olan bu unsur; cümle içinde ba lama göreviyle kullanılabılırken, unsurun kiplerden sonraki i levi di er birçok yaz, dilinden farklı olarak öpeki tirmedir.

Bugünkü Türk lehçelerinden Kazan-Tatar ve Kumuk Türkçesinde öta ,ö; Nogay Türkçesindeki benzer bir kullanılır, a sahiptir. Saadet Ça atay; Kazan lehçesinde öta ,ön,n ödahaö anlamına geldi ini, ayr,ca ödahiöden kuvvetli bir tekit anlamına, ta ,d, ,n,, bu unsurun cümlenin veya tekit edeceği tabirin sonuna geldi ini ifade eder (Ça atay, 1978: 172). Kumuk Türkçesinde de daha çok emir ve art kipinden sonra gelen öda ,ö istek ve rica i levleriyle kullanılmaktadır (Pekacar, 2000: 201).

öta ,ö unsurunun kullanılır, nda önemli bir husus vardır. J. Denyömin de belirttiği gibi, Türkçede ötağ,ön,n fiilden sonra kuvvetlendirme i leviyle gelmesi istisnai bir durumdur. Aslında i levi ba lamadır (Deny, 1941: 260). Oysa Nogay Türkçesinde bu unsur

kip peki tiricisi olarak kullanılmaktadır. ÖTa / ta aö tarihî Türk lehçelerinden günümüze kadar kullanılan ötağ, / dağ, / da / da ,ö ba lama ve peki tirme edatı, n, n bir devam, niteli inde oldu u için incelememizde bu unsuru ek olarak da göstermedik.

Nogay Türkçesinde öta ,ön, n ba lama ve peki tirme olmak üzere iki i levi vardır. Bildirimizin asıl konusu öta ,ön, n ikinci i levi olan öpeki tirmeö üzerinedir. Bu sebeple ba lama i levi üzerinde fazla durmuyoruz.

Bu unsur Nogay Türkçesinde cümle içinde kullanılırken, tarihî lehçelerde oldu u gibi ba lama edatı, d, r. ÖTa ,ö edatı, burada ödaö edatıyla birle erek öta , daö eklinde kullanılır, , gibi tek ba ,na da kullanılabilmektedir. Bu kullanılır, bugün baz, lehçelerde meselâ Kazak Türkçesinde de vardır. Örnekler:

Nogay Türkçesi:

Ta , da bizsiz bolmayd, lar!- dep k, r ,nd, Soltanbiy (Aw, 94).
öYine bizsiz olmuyorlar! diye ba ,rd, Soltanbiy.ö

Solay Bakt, yd, ñ ul, on, man kalmad,, ta , da ok, ma a ketti (A, 23).
öBöylece Bakt, yğ, n o lu bununla kalmad,, yine okumak için gitti.ö

Ays, luw, men sa a ta , da bizim no aylard, ñ aytuwl, yeri Kr, mnan yazaman (A, 18).

öAys, luw, ben sana yine bizim Nogaylar, n me hur yeri olan K, r, mğdan yaz, yorum.ö

Kart ta , da m, ñay, p em aw, r kürsinip ald, (A, 17)
öhtiyar yine bunalarak derin derin nefes ald,,ö

-Yama at! ódedi Elakayev ta , bir (A, 36).
öEy halk! dedi Elakayev yine.ö

Nogay Türkçesi edebî dilinde öta ,ö eklinde olan unsur; (NT, 148) bazen vurgu sebebiyle geni lemekte ve öta aö olarak kar ,m, za ç, kmaktadır. ÖTa , / ta aö Nogay Türkçesinde ba ta emir kipi, gelecek zaman kipleri olmak üzere de i ik kiplerde öpeki tirmeö göreviyle kullanılmaktadır.

ÖTa ,/ta aö Nogay Türkçesi yaz, dilinde kip peki tiricisi oldu unda u anlamlardadır:

Emir Kipiyle Kullanılması :

1. Bu unsur, emir kipine geldi inde, emrin daha yumuşak bir tarzda ifade edilmesini sağlar. Rica ve istek anlam, kuvvetlidir. Bu durum Türkiye Türkçesine -sAnA ekiyle aktarılabilir. Bu ek, emir kipinin bütün şahıslardan sonra gelebilmektedir.

-*Koyta a, mama -dedi Medev tilep,- kay ,rmata a. SY, 3*
 ö-Bo versene anne, dedi Medev rica edip, üzülmesene.ö

í .üyge kelta a, -dedi atas,na balas,. SY, 38
 öEve gelsene, dedi babas,na çocu u.ö

-*Koy olt,rata an,ma karata , sumka tol, pismo, -dep poçtalon Marcan, bizi men armanlas,p , ,p ketti (TEL 7, 100)*
 ö-B,rak imdi, oturu uma baksana, çanta mektup dolu, diye postacı, Mercan bizimle vedala ,p ç,kt.,ö

-*Or,s tili men nemes tiline ok,tayak, - dep kold, y,y,st,rata an Alisa óabay yañ, kelgen yas ok,tuw ,d,ñ ak,nda koñ,s,lar,na üyken habar etip aytad,.*
 -*Koyta a! Sonday bol an de ?*
 -*Ä e, -deydi Alisa-abayı (Aw, 58)*
 öOkulu temizleyen Alisa teyze öRus diliyle Alman dili okutacakö diyerek, komular,na yeni gelen öretmen hakk,nda bir çok şey anlat,r.
 -*Anlatsana ya!* Böyle mi oldu ha?
 -Evet, der Alisa teyzeí ö

Ertegilerdi köp bilip, olard, no ayd,ñ, bay, yaras,kl, tili men usta habarlap bileta an ädemler är aw,lda söle de bar. öErtegi aytta aö dep tileseñ, sol ataylar, abaylar, a aylar tamaklar,n k,r,p, öbur,n-bur,n zamanda, buz a biyday bitkendeí ö (TEL 5, 5)

öÇok hikâye bilip, onlar, Nogaylar,n zengin, güzel ve usta diliyle anlatmay, bilenler imdi her köyde var. öHikâye anlatsanaö diye istersen, o dedeler, nineler, amcalar anlatmaya başlay,p öÇok eski zamanlarda, buzda bu day bitti indeí ö

2. u cümlelerde öyalvarmaö anlam, mevcuttur:

-Ayata .., *abay,m,*
Bal tat, an balad,!...B, 56

ö-Ac,sana, anneci im,
Baldan tatm, çocu a!...ö

-*Aybetlidiñ ak,nda ta , da bir zat aytta a, atay, -dep tileydiler yaslar, kartka yalbar,p (Aw, 23).*

ö-O heybetli adam hakk,nda yine bir eyler anlatsana baba, diye gençler ihtiyara anlatmas, için yalvar,yorlard,.ö

3. A a ,daki cümlelerde emrin ösert bir ekilde peki tirildi iö görölmektedir:

-*Kötereñiz de birge söylemeñizta a, kezüv men ayt,ñ,z, aytaya ,ñ,z bar bolsa, söz al,p soñ ayta beriñiz. SY, 46*

öHepiniz birlikte konu masan.za, s,ra ile konu un, söyleyece iniz varsa, söz al,p sonra söyleyin.ö

Ana atka minip bileta an,md,, küresti ol birew leytenantlar a da nege körsetesiñ deta a. (Aw, 86).

ö te ata binmeyi, güre i bildi imi o te menlere niye gösteriyorsun, söylesene (cevap ver).ö

-*K,z,n kayda?! Kayda?! ódep k, k,ruwda bold, uz,n nemets, abayd, om,raw,nnan ,slap.*

-*Va aytta .., aytta .., -dep tülkidey k,lp,s,p, Halil abayd,ñ tögereginde aylanad, (TEL 7, 88)*

ö-K,z,n nerede? Nerede? diye ba ,rmaktayd, uzun boylu Alman, nineyi omzundan tutup.

-*Vay, söyle, söylesene! diyerek Halil, tilki gibi kurnaz kurnaz ninenin etraf,nda döner.ö*

u cümlelerde öta ,ö fiilden sonra ünlem görevinde kullan,larak emir peki tirilmektedir:

-*Va! Bir toktañ,zta .., ayt,layat,r an sözlerge bir t,ñlañ,zta ..! ódep k, k,rd, (TEL 5, 38)*

ö-Hey! Bir durun ya, söylenen sözleri bir dinleyin ya! diye ba ,rd,.ö

Sözge Musa da kos,ld,:

-*Ne yaman n,zams,z bol ans,z, bir toktañ,zta ..! ó dep k, k,rd, (TEL 5, 38)*

öMusa da söze kat,ld,:

-*Ne disiplinsiz olmu sunuz, bir durun ya! diye ba ,rd,.ö*

-Muna kartka da munda ne bar eken, teginine üyinde olt,rs,nta , deyik te bolars,z söle ma a, -degen sözler men baslad, kart (Aw, 39).

ö imdi bana öi te u ihtiyar da, bunda ne varm, , bedava evinde otursa ya, diyebilirsinizö sözleriyle konu maya ba lad, ihtiyar.ö

4. Baz, emir cümlelerinde ödaha, yineö anlam, mevcuttur:

-Uyk,da t,n ays,nta , üylede biraz, - dep özindikini ayta berdi Dcamilya (B, 95)

ö-Ö len uykuda biraz daha dinlensin, diye kendi dü üncesini söyledi Dcamilya.ö

Bir az suwga tüsta a (SY, 69)

öBiraz daha suya in bakay,m.ö

Yanakay man Tar ,n olard, te aran toktatt,lar. öBu endi yawayak bolsa yaws,nta a öyel tez toktar ediö, -dedi Yanakay, kökke ülken dāme etken közleri men ta , bir karap (Aw, 32).

öYanakay ile Targ,n onlar, güçlükle durdurdular. öBu imdi ya acaksa yine ya s,n, rüzgār çabuk dururduö, dedi Yanakay, gö e umutlu gözlerle tekrar bakarak.ö

5. Baz, emir cümlelerinde ünlem olarak öi teö anlam, vard,r:

u örnek cümlede beddua vard,r ve öta ,ö bu bedduay, peki tirmek için kullan,lmaktad,r:

-Ayhay da, yardım etermen, sennen k,z an an kü imniñ hay,r,n körmeyimta ,, dep irkey ,z,ldap ketti (TEL 5, 8)

ö-Hay hay yard,m ederim, senden esirgedi im gücün hayr,n, görmeyim i te, diye sivrisinek v,z,ldad,.ö

imdiki Zaman Kipiyle Kullan,l, ,:

öTa ,/ ta aö imdiki zaman kipiyle kullan,ld, ,nda öbelkiö anlam, vard,r.

On,ñ yan,nda keleyatqan Ali:

-Koy, dur,s aytas,ñma? ó dedi.

-Dur,s aytpay, oynap aytata anday köresiñme?

-Ä e, ol zaman sa a konakka baram,zta , (TEL 5, 41).

öOnun yan,nda kelmekte olan Ali:

-B,rak imdi, do ru mu söylüyorsun? dedi.

-Do ru söylemeyip oyun oynuyor mu san,yorsun?

-Evet, o zaman sana misafirli e geliriz belki.ö

Gelecek Zaman Kipleriyle Kullanılma:

Ta, /ta a peki tirici unsuru, di er kiplerde de peki tirici olarak yer almaktadır. Bu kiplerde öta, ö zaman anlamına, peki tirmektedir. öta, ö 3. ah,slarda kullanılm,nda ö-Dİrö bildirme ekinin i levini üstlenmektedir.

u cümlede ögaliba, herhaldeö anlam, vardır:

Sol sebepten bolarta , Medev Fatima a ak,r,n (SY, 21): (gelecek zaman kipi)

öBu sebepten olacak (herhalde), Medev Fatmaöya yava ça:ö

Edebî dilde genellikle öta, ö ekinde olan peki tiriciye (NT, 148) öta aö ekinde de rastlanır.

-Tübi men pi ege endireyek edimta a (KK, 164).

ö-(Elimin) tersiyle kad,na indirecektim.ö

u cümlede ödahaö anlam, vardır:

Neden kerek ol zat, dep oylana bol,rlarta a näsipsizler (KK, 147).

öO ey neden gerek, diye daha dü ünebilirler nasipsizler.ö

Kısaltmalar:

A: Asantay.

Aw: Aw,ldaslar,m.

B: Bulak.

CCD: Codex Cumanicus.

DLTD: Divanü Lûgatiö-Türk Dizini.

DLT I, II: Divanü Lûgatiö-Türk 1., 2. cilt.

EDPTC: An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish.

ETT: Eski Türkiye Türkçesi XV. Yüzy,ı Gramer-Metin-Sözlük.

Ett: Et-Tuhfetüö-Zekiyye fiö-lûgatiö-Türkiyye.

GT: Gülistan Tercümesi.

KH : Kutbün Hüsrev ü irinö.

K : Kitabüö drak Li-Lisan al-Etrak.

KK: Kazkulakt,ñ Kartlar,

SY: Soñ , Yaz (To ,z Kaptal)

TEL 7: Tuwan El Literaturas, 7

TEL 5: Tuwan El Literaturas, 5

TS: Tarama Sözlüğü.
O .K.: Ouz Kağan Destanı.
Cin. C.: Cinân-, Cenân.
KE: Kısasü'dü Enbiyâ.

KAYNAKLAR:

- AKALIN, Mehmet (Haz.), 1979: *Tarihi Türk İveleri*, A.V.Gabain öCodex Cumanicus'un Diliö, Atatürk Üniversitesi Yayınları, Ankara.
- ATALAY, Besim (Haz.), 1943: Kağanlar, Mahmud, *Divanü Lûgati't-Türk Dizini*, TDK Yayınları, Ankara.
- _____, 1945: *Et-Tuhfetü'z-Zekiyye fi'd-lûgati't-Türkiyye*, İstanbul.
- BANG, W., R.Rahmeti Arat, *Die Legende Von Oghuz Qaghan*, Berlin 1932.
- BASKAKOV, N.A. , 1963: *Nogaysko-Russkiy Slovar*, Moskova.
- CAFERO LU, Ahmet (Haz.), 1931: Ebu Hayyan, *Kitabü'd-Drak Li-Lisan al-Etrak*, İstanbul.
- CLAUSON, Sir Gerard, 1972: *An Etymological Dictionary of Pre-Thirteenth-Century Turkish*, Londra.
- ÇAĞATAY, Saadet, 1978: *Türk Lehçeleri Üzerine Denemeler*, DTCE Yayınları, Ankara.
- DENY, Jean, 1941: (Çev. Ali Ulvi Elöve) *Türk Dili Grameri (Osmanlı, Lehçesi)*, İstanbul.
- EDİSKUN, Haydar, 1993: *Yeni Türk Dilbilgisi*, Remzi Kitabevi, Ankara.
- ERGEN, Muharrem, 1962: *Türk Dil Bilgisi*, İstanbul.
- GÖYMEN, Oktay, *Ahmed-i Dai, Cinân-, Cenân (mezuniyet tezi)* Türkiyat Enst. T.No: 682.
- HACIEMNO LU, Necmettin, 1958: *Kutb'un Hüsvrev ü İrinâ ve Dil Hususiyetleri*, İstanbul.
- _____, 1968: İda/de Edat, Üzerineö, *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyat Dergisi*, C. XVI, İstanbul.
- _____, 1971: *Türk Dilinde Edatlar*, Milli Eğitim Bakanlığı, Yayınları, İstanbul.
- KALMIKOVA - CAN BEKOVA, S.A., . A. KUMRATOVA, 1994: *Nogay Til I Kesek, Fonetika em Morfolojiya (6-7 Klass)*, Çerkessk
- _____, M.F. SARUYEVA, 1973: *Grammatika Nogayskogo Yaz,ka*, Çerkessk.

- KARAMANLIO LU, Ali Fehmi (Haz.), 1978: *Seyf-i Sarayı, Gülistan Tercümesi*, MEB Yayınlar, Ankara.
- MENGES, Karl Heinrich, 1959: *Das Sojonischen und Karagasischeö, Philologiae Turcicae Fundamenta*, Wiesbaden.
- ÖZKUL, Saime, *K, sasiüð Enbiyâ (mezuniyet tezi)*, Türkiyat Enst., T.No: 258.
- ÖZMEN, Mehmet, 1987: *öda/de Ba lama ve Kuvvetlendirme Edat,n,n Türeyi i, Selçuk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Dergisi*, Say, 4, s.73-79.
- PEKACAR, Çetin, 2000: *Kumuk Türkçesi Grameri*, (Yayınlanmam, Doçentlik Çal, mas,), Ankara.
- RÄSÄNEN, Martti, 1969: *Versuch eines Etymologischen Wörterbuchs der Türk Sprachen*, Helsinki.
- Tarama Sözlü ü, 1965: TDK Yayınlar, Say, : 12, C. II, Ankara.
- TEK N, Talat, 1958: *da/de Ba lay,c,s,n,n Türeyi i, Türk Dili*, C. VII, Say, : 73-84, s. 276-277, Ankara.
- T MURTA , Faruk Kadri, 1977: *Eski Türkiye Türkçesi XV. Yüzy,l Gramer-Metin-Sözlük*, stanbul.

Nogay Türkçesinde Taranan Eserler:

- ABDULCAL LOV,F., 1957: *Asantay, Karaçayevo-Çerkessoe Knicnoe zdatelstvo*.
- KAPAYEV, Suyun, 1990: *Kazkulakt,ñ Kartlar,*, Çerkessk.
- KAZAKOV, Valeriy, 1983: *To ,z Kaptal, öSoñ , Yazö* Çerkessk.
- K R MOV, Magomet, 1986: *Aw,ldaslar,m*, Çerkessk
- KUMRATOVA, K. ., Y.D.KARAKAYEV, 1992: *Bulak*, Çerkessk.
- SULTANBEKOVA, M.K.-M., 1980: *Tuw an El Literaturas, (7 Klass Ü in)*, Çerkessk.
- DAVLOVA, N.A., DAVTOVA, Z.K.; 1994: *Tuw an El Literaturas, (5 Klass Ü in)*, Çerkessk.